

Budizmas (yogācāra)

Saha nāv avatu

Om saha nāv avatu
saha nau bhunaktu
saha vīryaṃ karavāvahai
tejasvi nāv adhītam astu
mā vidviṣ āvahai |
Om śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ

Tesaugo mudu Jis,
Tebus mudviem patenkintas!
Dirbkiva iš peties,
Tegu nušvinta mudviem pažinimas!
Ir tenebus tarp mudviejų nesantaikos.
Aum, ramybė, ramybė, ramybė!

Astika: sāmkhya-yoga, nyāya-vaiśeṣika, mīmāṃsā-vedānta.

Nāstika: **budistai**, jainai, cārvāka, ājīvika, ajñāna.

a) ankstyvasis budizmas, b) madhyamaka, c) **yogācāra**.

Etimologija: žodis *yogācāra* susideda iš žodžių *yoga* ir *ācāra*, kurie reiškia „yogos praktika, sekimą“, greičiausiai nurodantį į yogācārų praktikas, susijusias su tikslingu pažinimo tobulinimu. Tačiau be pavadinimo *yogācāra*, vartojami dar bent 4 kiti pavadinimai, kurie išreiškia skirtingus šios budizmo krypties mokymo kampus: *vijñānavāda* (mokymas apie sąmonę), *cittamātra* („vien tik patyra“), *vijñapti-mātra* („vien suvokumas“) bei *vijñapti-mātratā* („vien suvokiamybė“).

Samdhinirmocanos bei Laṅkāvatāros sūtros

Susiformuoti yogācāros mokymui didžiulę reikšmę turėjo mahāyānos „Samdhinirmocanos“ (apie I–III a.) bei „Laṅkāvatāros“ (III–IV a.) sūtros. Jose pasirodo pamatinės sąvokos, kurios sudaro yogācāros mokymo pagrindą:

1) *vijñāptimātra* (vien suvokumas, Samdh. sūtra, VIII.1–8), *trisvabhāva* (trys prigimtys, Samdh. sūtra, VI.1–7), *ālayavijñāna* (sąmonės saugykla, Samdh. sūtra, V.1–3; Laṅkā. Sūtra, II.8–10) bei *aṣṭavijñāna* (aštuonios sąmonės, Samdh. sūtra, V.3–4).

Šiose sūtrose išdėstytas mokymas laikomas trečiuoju Budos dharmos rato įsukimu, naujuoju apreiškimu.

2) „Saṃdhinirmocanos“ sūtros turinys:

Saṃdhinirmocana reiškia „Išlaisvinimas nuo sąlygotumo (sudėtingumo)“. Sūtra susideda iš 10 skyrių, kurių kiekviename Buda kalbasi su bodhisattvomis pateikdamas vis kitą mokymo aspektą. Viena garsiausių vietų yra 7 skyrius, kuriame pateikimas mokymas apie „tris dharmos rato įsukimus“ bei *neyārtha* ir *nītārtha* mokymo lygmenis, šis skyrius J. Powers ir D. Lopez laikomas labai svarbi budistinės hermeneutikos vieta. Septintasis skyrius prasideda tuo, jog bodhisattva Paramārthasamudgata, abejodamas ir pasimetęs tarp daugybės Budos pasakytų mokymų bei nežinodamas kuo reikėtų vadovautis interpretuojant pasakytus Budos žodžius, ima Budai uždavinėti eilę klausimų „visiems reiškiniams (dharma) trūksta tapatumo, kadangi jie nesukelti, nesiliaujantys, nuo pradžios nejudantys ir nirvāṇos būvyje“. Buda tą paaiškina trijų lygmenų-prigimčių mokymu (*trīsvabhāva*, *trīlakṣaṇa*).

2) „Laṅkāvatāros“ sūtros turinys:

Laṅkāvatāra reiškia „nusileidimą į Laṅką“. Sūtra susideda iš 10 skyrių, joje Buda iš pradžių kalbasi su demonu Rāvaṇa, o po to su bodhisattva Mahamati ir išdėsto mokymą, pagal kurį viskas yra vien patyrimas (*cittamātra*). Taip pat apie aštuonias sąmones, tris Budos kūnus (*trīkāya*).

Asaṅga ir Vasubandhu (IV-V a.) – yogācāros mokyklos kūrėjai

Abiejų pusiau brolių parašyti veikalai turėjo didžiulę įtaką budizmo raidai.

1) Asaṅga ir Vasubandhu (IV-V a.) gimė Puruṣ apuroje, Gāndhāros regione. Pasak tibetiečių šaltinių, Asaṅgos ir Vasubandhaus motina buvo vienuolė (*bhikhunī*) Prasannaśīla, kuri labai pergyveno dėl mažėjančios budizmo įtakos Indijoje ir dėl to norėjo prisidėti prie budizmo atgaivinimo. Atsisakiusi vienuolystės, ji su kšatriju susilaukė sūnaus Asaṅgos ir gerokai vėliau su brāhmaṇu sūnaus Vasubandhaus (kai Asaṅga jau buvo suaugęs ir tapęs vienuoliu). Iš pradžių Asaṅga priklausė sarvāstivādos mokyklos mahīśāsaka kryptčiai, tačiau nepasitenkinęs mokymu, ieškojo kitų supratimo būdų ir stipriai metėsi į asketizmą. Didžiąją dalį laiko praleido medituodamas oloje, kol vieną kartą, po 12 metų meditacijos išėjęs į lauką, pamatė vos judanti kirmėlių kamuojamą šunį. Apimtas atjautos, jis liežuviu pradėjo nuiminėti kirmėles ir staiga priešais save išvydo bodhisattvą Maitreją, kuris paguodė Asaṅgą ir paskatino jį atsiversti į mahāyānos krypties budizmą. Maitreya pranešė, kad visus 12 metų buvo šalia Asaṅgos, tačiau negalėjo pasirodyti, kadangi Asaṅga tam nebuvo pakankamai pasiruošęs. Per likusius gyvenimo metus Maitreya Asaṅgai apreiškė bent 5 veikalus.

2) Vasubandhu gyvenimo pradžioje priklausė sarvāstivādos atšakai – vaibhāṣikai, tačiau vėliau perėjo į sautrāntika mokyklą, kol galiausiai brolio Asaṅgos buvo atverstas į mahāyānos kryptį.

1) Asaṅgos veikalai: „Mahāyānasamgraha“, „Abhidharmasamuccaya“, „Yogācārabhūmi-śāstra“ bei Maitreyos apreikšti veikalai – „Abhisamayālaṃkāra“, „Mahāyānasūtralaṃkāra“, „Ratnagoṭravibhāga“, „Dharma-dharmatā-vibhāga“, „Madhyāntavibhāga“. Asaṅga neabejotinai turėjo didelę įtaką yogācāros budizmui, tačiau vis dar trūksta tyrinėjimų, kurie išryškintų specifinį Asaṅgos indėlį, kadangi Asaṅga rašė bendro pobūdžio ir enciklopedinius veikalus.

2) Vasubandhaus veikalai: „**Abhidharmakośa(bhāṣya)**“, „Pañcaskandhaprakaraṇa“, „Karmasiddhiprakaraṇa“, „Vādaividhi“, „**Vimśatikā-kārikā**“, „**Triṃśikā-kārikā**“, „**Trisvabhāva-nirdeśa**“ ir daugelis kt.

Pažinimas ir aštuonių sąmonių (*aṣṭavijñāna*) teorija

Pagrindinė nepasitenkinimo-kančios priežastis (*duḥkha*) yra nežinojimas arba ydinga žiūra, „nevydėjimas“ (*avidyā*).

„Nevydėjimas“ (*avidyā*) veda prie intencijos-sąlygotumo (*saṃskāra*), po to sąmonės (*vijñāna*), vardo-pavidalo (*nāmarūpa*), šešių objektų (*ṣaḍāyatana*), sąlyčio (*sparśa*), jausenos (*vedanā*), geismo (*trṣṇā*), prisirišimo (*upādāna*), buvimo (*bhāva*), gimimo (*jāti*), senėjimo-mirties (*jarāmaraṇa*).

Kad pašalinti kančią, yogācārai siūlo požiūrį, jog viskas yra vien tik patyrimas-sąmonė (*cittamātra*): nėra nei vieno dalyko nepriklausomai nuo sąmonės veiksmo (*caitta*).

a) Kiekvienas pasirodantis daiktas, kaip pvz.: „medis, saulė, kėdė“ ir t. t. pasirodo tik sąmonėje ir yra intencija (*artha*), apie juos kalbėti nepriklausomai nuo sąmonės yra klaidinga (*mithyā*).

b) Pasirodantys patyrimo daiktai nėra pastovūs, bet tik jusliniai turiniai (*ālambana*), kurie yra suvokiami (*vijñapti*) šešiomis sąmonėmis-vokomis (*vijñāna*).

1) Regos (*caḥsur*), **2)** klausos (*śrotra*), **3)** uoslės (*ghrāṇa*), **4)** skonio (*jihvā*), **5)** lytos (*kāya*) bei **6)** proto sąmonėmis (*mano-vijñāna*).

Sąmonė atsiranda, kai joslė yra sąlytyje su jusliniu turiniu, pvz., akis reginti spalvą sukuria regėjimo sąmonę.

c) Tačiau be suvokimo (*vijñapti*), patyrimo (*citta*) egzistuoja dar pora dalykų, t.y., savimašta-refleksija (*manana*), kuri kyla iš **7)** *manas* arba *kliṣṭa-manas*, t.y. sąmonės, kuri atsakinga už ego-ašybės konstravimą, pasak Vasubandhaus, ji visada pasižymi savimana, savimiša, savipuika ir savimyla (*ātma-drṣṭi*, *ātma-moha*, *ātma-māna*, *ātma-sneha*).

d) Paskutinis iš patyrimė esančių ir pats svarbiausias dalykas – pašamoninių polinkų vystymasis (*vipāka*). Pašamoniai polinkiai nėra suvokiami, tačiau sąlygoja visą patyrimą. Šie slypi aštuntojoje sąmonėje – **8**) sąmonės saugykloje (*ālāya-vijñāna*), dar kitaip vadinamoje šaknine sąmone (*mūlavijñāna*) arba sėklų sąmone (*bīja-vijñāna*). Sąmonės saugykloje kaupiamos visų patyrimų pasekmės kaip sėklos (*bīja*), kurioms subręstant, atsiranda nauji patyrimai ir polinkiai. Šie dar vadinami išpūdžiais (*vāsanā*).

yogācāros mokylos tikslas sustabdyti tokią sąmonių veiklą, kadangi ji kelia kančia. Tam suformuluojama trijų pažinimo lygmenų teorija.

Trys pažinimo lygmenys-prigimtys (trisvabhāva)

1) *parikalpita* (sukurta) – tai sveiko proto žiūra į pasaulį, kuriame daiktai matomi kaip pastoviai esantys (*dravyavat*), šiame lygmenyje egzistuoja patiriančiojo ir patiriamąjo perskyra (*grāhyagrāhakavikalpa*).

2) *paratantra* (priklausoma) – tai žiūra, kai suprantama, kad daiktai yra sąlygojami sąmonės, ir atsižvelgiama į suvokimo aktus, tuomet pasiekama *paratantra*.

3) *pariniṣpanna* (tobuloji) – šią žiūra galima pasiekti, suvokus, kad viskas yra sąlygojama suvokumo (*vijñapti-mātra*) ir dėl to žiūrėti į suvokimą jo neiškraipant, tuomet atsiveria tokybė (*tathātā*) arba tai kaip viskas rodosi (*yathabhūta*). Išsilaikius šiame lygmenyje, sąmonės pasišalina (*āśraya-parāvṛtti*) ir tikrovė matoma betarpiškai.

Tolesnė yogācāros mokyklos plėtotė

Pasak tradicijos, yogācāros tradicija vystėsi dviem atšakomis:

- 1) Dignāga (480-540) pradėjo loginę-epistemologinę yogācāros atšaką, kurios kitas garsus atstovas yra Dharmakīrti. Vėliau šioji šaka supanašėjo su madhyamakos svāntantrikos kryptimi.
- 2) Sthiramati pradėjo „psichologinę“ atšaką, kuri tęsė gilinimąsi į sąmonės problematiką. Kiti šios mokyklos mąstytojai Dharmapāla, Vinītadeva. Ši mokykla taip pat paplito Kinijoje, garsiausi kiniškai rašę jos atstovai Paramārtha (499-569) bei Xuánzàng (602-664).

Dignāgos (480-540) pažinimo teorija

1) Dignāga savo veikale „Pramāṇa-samuccaya“ pasiūlė požiūrį, remiantis kuriuo, patyrimu (*pratyakṣa*) pažįstame tik atskirybes (*svalakṣaṇa*), o samprotavimu (*anumāna*) sąvokomis ir žodžiais, pažįstame tik bendrybes (*sāmānyalakṣaṇa*), kurios iškraipo (*bhrānta*) atskirybes.

2) Bendrybes Dignāga pripažįsta remdamasis *apoha* (pašalinimo) teorija. Pvz., terminas „mėlynas lotusas“ reiškia ne mėlyną gėlę, bet atskiria visus lotusus, kurie nėra mėlyni (pvz., ne žalias lotusas), bei visus mėlynus daiktus (apimtimi neapibendrinančius lotuso), kurie nėra lotusai (pvz., ne mėlynas narcizas, ne mėlynas gyvūnas).